

מבוא למנחה

התוכנית קמ"ח: קהילות מאמינות בחינוך היא תוכנית לחיזוק אחריות של הורים, לחינוך ילדיהם במשפחה ומול גורמי החינוך, בתהליך קבוצתי של התעצמות מתוך התעמקות במסורת. התוכנית פועלת בעיקר, באזורי פריפריה גאוגרפית או חברתית.

המהלך השנתי דן בערכים שנמסרו מדור לדור במסגרות משפחתיות וקהילתיות, ובלמוד סוגיות חינוכיות-חברתיות במקורות היהודיים ובהשלכותיהן על סוגיות בנות זמננו, תוך זיהוי מוקדי אי-צדק מובנה, שחיקה ערכית ואזלת יד.

חוק חינוך חובה נתפס לרוב כחוק חברתי מתקדם ואנו נוטים לסבור כי מטרתו היא, בין השאר, לדאוג לצרכי החינוך של כלל אזרחי המדינה. ואם לאזרחים זכויות שוות בחוק, ניתן היה לצפות כי צרכים אלה ימומשו באופן שוויוני. מכאן, אפוא, שחובתם של הורים לשלוח את ילדיהם למוסד לימודים מוכר, ואילו האחריות לחינוך עצמו מופקדת בידי המדינה.

התבוננות במגמות הכלכליות והחברתיות העכשוויות ובמדיניות הציבורית מצביעה על כך שהמשאבים נמשכים בהתמדה לכיוון המרכז על חשבון הפריפריה הגיאוגרפית והחברתית. במקומות רבים, נראה נתון זה תקף גם לגבי החינוך הממלכתי, יוצא שתושבי הפריפריה נדרשים למאמץ יתר לממש את זכויותיהם ולדאוג לצורכי ילדיהם.

עיון במסורת שלנו מצביע על כך שהאחריות לחינוך הי לדים, גם כאשר הוא מופקד בידי שליח, היא בידי ההורים בעוד האחריות למוסדות החינוך היא של הקהילה. ומי היא הקהילה אם לא כל אחד ואחת מאתנו. של מי, אם כן, האחריות, וכיצד נפעל למלא אותה?

המפגש בין התפקיד שלנו כהורים לבין תפקידנו כחברים בקהילה הוא אחד ממאפייני קובץ ראשון זה של יחידות לימוד של "קהילות מאמינות בחינוך", בהן מתגלים דברי תורה ממקורותינו כמתווכים יקרים ואוהדים לשיח בין האישי לציבורי. במפגשי הלימוד המוצעים במקורות ישראל משולב מהלך קבוצתי המזמין את המשתתפים להתעמק בשאלות המרכיבות את הדילמות העולות בבחינת ערכי ערבות וצדק בחינוך. התנסות מעמיקה זו, אנו מאמינים, מבהירה את דרך הפעולה הנדרשת מאתנו לנטילת תפקידנו כהורים בקהילה אחראית בתוך החברה בת קיימא השואפת לצדק חברתי.

במלאכת הכנת יחידות הלימוד עמלה חיה נאמן במסירות של אמן. בסבלנות המופתית האופיינית לה לקטה חיה והתייחסה לעצות הטובות של חברי צוות "ממזרח שמש". עבודתו החלוצית על פני שנים של נתנאל בוכניק בפרויקט "נאמני חינוך בקהילה" האירה לנו את הדרך ותרמה הרבה מהחומרים אשר תמצאו כאן. עידוד ותמיכת חברי צוות ניהול המרכז היא שחזקה את ידינו עד לסיום תהליך ההפקה. תודה מיוחדת לפדרציה היהודית של ניו-יורק ולקרן אבי חי, שתמכו בפרויקט מראשיתו, ובזכותם מעגלים הולכים ומתרחבים של הורים עוסקים בחינוך ילדיהם מתוך מסורת של אחריות חברתית.

למנחים את קבוצות הלימוד, לכם התודה על מסירותכם ללומדים ועל בחירתכם בשליחות למלא צורכי ציבור באמונה.

אוריאל בן שבת

הקדמה

בהקדמה זו נציג את מבנה השיעור ואת מרכיביו הקבועים:
לכל נושא ביחידה מוקדש שיעור אחד.

משך הלימוד של כל יחידה הוא שיעור בן שעתיים וחצי. עם זאת רשאי המנחה להקדיש לשיעור זמן רב יותר. תכנון הזמן הפנימי (חלוקת הזמן בין המרכיבים השונים) משתנה משיעור לשיעור, בהתאם לתוכני השיעור ומבנהו.

הקבוצות אליהן מיועדים השיעורים הן בנות 10-18 משתתפים.

סגנון הכתיבה מיועד להעניק לקורא חוויה אותנטית של השיעור כאילו הוא משתתף בו בזמן הקריאה. לכן הפניה למשתתפים היא בגוף ראשון ושני (ולא בגוף שלישי), וההערות למנחה באות בנפרד בסוף כל יחידה בתוך השיעור.

תבנית השיעורים בכל החוברת היא זהה, לכל שיעור עמוד מקדים וכותרות-משנה קבועות.

עמוד מקדים

מטרתו לתת תמונה כוללת לפני הכניסה למהלך השיעור. העמוד כולל את המרכיבים האלה:

א. **מטרות השיעור** - מנוסחות בתמציתיות.

ב. **רצינות** - מציג את התפיסה הכוללת של השיעור ואת השאלה שבמרכזו.

ג. **מבנה השיעור** - השלבים הכלולים בשיעור. בכל שלב מצוינים הנושא, המתודה המרכזית ומשך הזמן המומלץ לכל שלב ושלב.

מהלך השיעור

כל שיעור מחולק, כאמור, למספר שלבים לכל שלב כותרות-משנה קבועות, על פי הפירוט הבא:
חומרים - פירוט של עזרים לשיעור כמו דפי לימוד, כלי כתיבה, אביזרים ועוד.

זמנים - הערכת משך הזמן של השלב. התאמת השיעור לקבוצה ולמנחה עשויה לשנות את אורכו של כל שלב. עם זאת חשוב להיות נאמן ככל האפשר לחלקו היחסי של השלב בתוך השיעור. לדוגמה, אם חלק מסוים קיבל רבע מהזמן של השיעור כולו, צריך להשתדל לא לחרוג מכך יתר על המידה, תוך התחשבות בצורכי הקבוצה ובשיעור עצמו.

פתיחה - פתיחה לשיעור כולו ולשלב הראשון של השיעור. לרוב מטרתה היא ליצור חיבור רגשי בין המשתתפים לבין נושא השיעור. המתודה של הפתיחה משתנה משיעור לשיעור.

טקסטים - כדי להתאים את הטקסטים ללומדים, היה צורך לקצר כל טקסט ולתרגמו. הקיצור נעשה על ידי חיתוך קטעים מתוך הטקסט הארוך ולא על ידי עריכה מחדש, והתרגום נעשה בדרך כלל על בסיס התלמוד בהוצאת שטיינזלץ. מומלץ למנחה לעיין עיון מוקדם בטקסט המלא, כדי לחשוף את ההקשר ואת המשמעויות והרבדים הנוספים, החשובים לשיעור. בקבוצות שבהן הדבר הוא בר-יישום, מומלץ לקרוא את הטקסט בארמית כדי לשמוע את הניגון של הטקסט ובכך להעניק לתוכן ממד נוסף.

שאלות והנחיות לקבוצה - ניסוח השאלות וההנחיות לקבוצה משמעותי מאוד לתהליך שהן אמורות ליצור ולכן יש להתייחס אליו בכובד ראש. אם מחליטים לנסח אחרת בזמן השיעור, יש להיות מודעים לשינוי שעשוי להיווצר בתהליך.

למנחה - בין היחידות השונות של השיעור משולבים הסברים למנחה, המיועדים להוסיף לו ידע, להסביר את המקורות ולכוון אותו בהנחיית הלימוד. עם זאת, המנחה והקבוצה רשאים להוביל את הלימוד למקומות נוספים מעניינים הקשורים לתכנית ולצורכי הלומדים. הטקסט למנחה מוזח הצידה וכתוב בגופן שונה, כדי שיהיה קל לזיהוי.

דפים ללומדים - בסוף כל שיעור מצורפים הדפים ללומדים עם הטקסטים הנלמדים. בדפים המיועדים ללימוד בחברותא מצורפות השאלות המנחות את הלימוד.

תכנית השיעורים

- 1. שמות ומה שביניהם**
היכרות עם שמותיהם של המשתתפים, של הוריהם ושל ילדיהם שמתוכה עולים הנושאים הרלוונטיים לתכנית, כולל העברה בין-דורית, התחדשות ומסורת, מחויבות הורית, זיכרון והמפגש הבין-תרבותי.
- 2. חוליה בשרשרת**
בירור מקומם של ההורים ביצירת החיבור בין חוליות השרשרת הדורית וציקת משמעות בכל חיבור ו בכל חוליה. באמצעות השאלה "מה קיבלתי ומה אני מוסר?" נעסוק בתרבות ובתכנים המועברים במסורת המשפחה.
- 3. אין כמו אמא**
הבלטת תפקידים הייחודיים של ההורים בחינוך בהקשר של מערכת חינוך ריכוזית. נשווה בין חינוך בדרך של הוראה ולימוד של ידע לבין חינוך בדרך של דוגמה אישית, ונברר מהי הדרך המאפיינת הורים ומהי הדרך המאפיינת מערכת בית ספרית.
- 4. חברה בת-קיימא**
הכנה ללמידה ולהכרה שהיהדות מציגה את הצדק החברתי כיסוד לקיום אנושי של הפרט ושל החברה.
- 5. מטרות החינוך**
חשיפה ראשונית למטרות-העל של החינוך והקניית כלים להשוואה בין מטרות החינוך החשובות לחברי הקבוצה לבין מטרות החינוך של בתי ספר שהם מכירים.
- 6. פדגוגיה של שחרור**
תשתית רעיונית לסוגיות שתעלינה בשיעורים הבאים. יצירת מודעות לכך שהקבוצות המוחלשות הן שצריכות להוביל את השינוי החברתי בחינוך (בהקשר לתורתו של פאולו פריירה).
- 7. התפתחות מערכת החינוך**
הבנת הצורך במיסוד מערכת חינוך ציבורית, הכרת התפתחות מערכת החינוך בארץ ובחינתה מנקודת מבט פוליטית.
- 8. דמות המורה**
זיהוי מאפיינים חברתיים בדמותו של המורה המשמעותיים ללמידה אגב התמקדות בצרכים של אוכלוסייה מוחלשת וחיזוק תודעת ההורה מול מעמד המורה.
- 9. נתונים חינוכיים**
התוודעות לנתונים שונים במערכת החינוך ופיתוח קריאה ביקורתית של נתונים אלה.
- 10. חינוך לכל**
בדיקת יכולתן של שכבות אוכלוסייה שונות לממש את הזכות לחינוך שווה חינוך ולהקטין את יכולתן של אוכלוסיות חזקות לנצל את כוחן לשעתוק הפערים.
- 11. של מי אתה ילד? בין סמכות לאחריות**
חיזוק ההורים מול הממסד במה שנוגע לאחריותם לחינוך ילדיהם. זאת, בזיקה לשאלה האם ניסיונות להפקיד בידי הממסד את האחריות לחינוך הצליחו יותר באוכלוסיות מוחלשות?
- 12. בחירת הורים - מי יכול לבחור?**
עיסוק בדילמה הקיימת, בזמן בחירת בית הספר, בין טובת הילד הפרטי לבין יצירת חברה צודקת יותר, וזאת באמצעות השאלות: מהי אחריותן של הקבוצות החזקות ו/או של השלטון כלפי הקבוצות החלשות? מהי אחריותם כלפי חברה בכלל?
- 13. השכלה ומוביליות חברתית**
בחינת יכולתם של החינוך וההשכלה לקדם מעמד חברתי ו בירור השאלה, האם קיימים מחסומים המונעים מהשכבות החלשות לנצל את החינוך במלואו.
- 14. על שם סופו - מיון והסללה - המחיר**
בדיקת תקפותם של מבחני המיון וההערכה בכל הנוגע לניבוי עתיד של התלמיד בכלל, ושל תלמידי האוכלוסיות המוחלשות בפרט.
- 15. שומרי הסף**
דיון בחשיבותו של הרכב הטרונגי לאוכלוסיית בית הספר תוך ניסיון לערער את ההנחה שהרכב הומוגני מיטיב עם תהליך הלמידה.